

Av dessa konstateranden följer att järnhanteringen var intimt länkad till jordbrukets och boskapsskötselns utveckling, med nya redskap (plogbillar, liar, med mera, ofta av järn) och odlingsmetoder. Vikingatidens och den äldre medeltidens blästbruk, som föregick masugnarna, vilade liksom dess organisatoriska och teknologiska efterträdare på en lokal blandekonomi i vilken jordbruk, boskapsskötsel och järnhantering tillsammans utgjorde en bas för mänsklig aktivitet. Det är symptomatiskt att Bergslagens arkeologiska lämningar under epoken ifråga uppvisar en nära koppling mellan tomtar, gravar och blästbruk. Produktionen av järn var en integrerad del av hushållssekonomi.

Till de många intressanta aspekter som berörs i antologin förtjänar även det i allmänhistoriska verk ofta bortglömda smålandsjärnet att lyftas fram. Under senmedeltiden blomstrade, som Gert Magnusson visar, järnhanteringen i Möre. De färdiga produkterna exporterades framför allt via Kalmar. Här användes inga masugnar utan endast den äldre blästerugnstekniken, som inte krävde lika stora investeringar. Råmaterialet bröts inte i gruvor utan hämtades från myrar, sjöar och rödjord. På platser som Madesjö och Eskilshult präglade järnhanteringen hela landskapsbilden; det är mycket troligt att det var just denna näring som burit upp expansionen i skogsbygderna under seklerna före digerdöden. Först i mitten av 1500-talet konkurrerades blästerugnsjärnet ut av färskat tackjärn, vilket resulterade i en kraftig nedgång för regionens produktion och export. Situationen i sydöstra Småland var inte unik. Samma, jämförelsevis lågteknologiska, medeltida järnhanteringsexpansion kan beläggas för västra Tyskland, mellersta Frankrike, Ösel och norra Estland.

Allt som allt är *Järnet och Sveriges medeltida modernisering* ett utmärkt exempel på tvärvetenskaplig vitalisering av svensk medeltidshistoria. Antologin illustrerar vilka nya vägar till kunskap som ryms inom både arkeologin och den samhällsvetenskapligt vinklade historieforskning som är öppen för kreativt samarbete över disciplinränserna.

Lunds universitet

DICK HARRISON

Jonathan Lindström, *Biskopen och korståget 1206: Om krig, kolonisation och Guds man i Norden* (Stockholm: Norstedts 2015). 420 s.

Jonathan Lindström, känd och uppskattad för sina populärvetenskapliga arbeten om allt från arkeologiska fynd till rymdens gåtor, ger sig med *Biskopen och korståget* in i historisk tid och ett spännande skeende: korstågen

mot Baltikum under slutet av 1100- och början av 1200-talet. Här låter han händelserna framträda genom en enskild person, nämligen ärkebiskopen Anders Sunesen, som var inblandad i flera missions- och kolonisationsprojekt i området.

Sunesen är en fascinerande medeltida personlighet, som på 1160-talet föddes in i den absoluta eliten i Danmark och Sverige. Han var tidigt ämnad för kyrklig tjänst, studerade teologi i Paris och juridik i Bologna, och undervisade i teologi i Paris blott 22 år gammal. Vid återkomsten till Danmark utvecklade han det kungliga kanslerämbetet, var inblandad i flera nordiska landskapslagars tillkomst, och blev med tiden både ärkebiskop med säte i Lund och primas (kyrkligt överhuvud) för hela Norden. I dessa roller var han inblandad i missionen österut under två danska kungar. I boken kallas han "Nordens Moses", "den mäktigaste mannen i Norden" och "Nordens första uttalade pedagog".

Det ska genast sägas att detta inte är en lätt bok att recensera, då den följer flera parallella och olikartade spår. Ett är den delvis fiktiva biografien över Sunesen, ett annat är kolonisationsprojektens historia. Ett tredje spår, eller syfte, är Lindströms tes och argumentation för att de svensktalande esterna på Ormsö härstammar från Öland, ett intresse som bottnar i hans egen familjehistoria. Alla dessa berättarlinjer återkommer boken igenom, ibland med mervärde, men ofta med ett något splittrat och ofokuserat resultat där texten i stället för att sammanflätas faller isär i flera delar. Det myllrar av information och infall, vilket visserligen gör boken intressant men också svåröverskådlig.

Författaren har gjort en gedigen inläsning på relevant litteratur och kompletterar med att intervjua otaliga experter från olika fackområden. Arkeologiska, historiska och språkliga källmaterial sammanfogas genomgående. De arkeologiska materialen ger möjligheter till att komplettera de vanligen citerade skriftliga källorna och till fylliga beskrivningar av olika företeelser som medeltida levnadssätt och öländsk bebyggelse samt av platser som fornborgen Eketorp och biskopsgården Lundagård. Lindström utgår också från Sunesens egna texter såsom "Hexaëmeron" och hans kommentar till Skånelagen, från krönikörer som Saxo, Arnold av Lübeck och Henrik Letten, samt från ytterligare krönikor, landskapslagar och brevsamlingar. Sammantaget är det en imponerande bredd i källor och källtyper.

Porträttet av Sunesen tecknas delvis med dennes egna ord om olika saker såsom jordbruk, kvinnor, gudstro och livet efter döden. Ett intressant avsnitt söker fånga Sunesens historiesyn utifrån hans egna utsagor kompletterade med vad Lindström genom andra källor känner om tidens uppfattning. Det är ett grepp som används med framgång på flera ställen i boken och bidrar till en fyllig bild inte bara av Anders Sunesen utan även av det medeltida

samhälle han levde och verkade i. Det gäller även ett skisserat utvandrar- och nybyggarsamhälle som följs från Öland till Ormsö, där specifika fakta, allmänna medeltida förhållanden och författarens frihet samverkar till en levande och trovärdig berättelse. Bokens stora förtjänst ligger överhuvudtaget i denna typ av biografisk komposition, där författaren använder hela registret av fakta och skönlitterär gestaltning.

Den del som rör missions- och kolonisationshistorien är mer konventionell och bygger i stort på välkända historiska källor, undantaget partier som tillhör författarens tesdrivande kring kolonisationen av Ormsö vilket är spännande men byggt på lös grund. Lindströms arkeologiska grundkunskaper är obestridliga, men här pressas källmaterialet hårt för att passa hans förförståelse. Språkligt understryks detta av otaliga "troligen", "kunna tänka sig", "kanske", "möjligt", "kan ha", "bör", "vill jag minnas" etcetera. Författaren har argument för sin sak, och om bara delar av tesen skulle gå att belägga så vore det en grundforskningsinsats av bestående värde. Tyvärr tyngs boken av en mängd spekulationer och spekulativa påståenden, vilket kommer till tydligt uttryck i denna del och skämmer både argumentation och narrativ. Bäst är det i stället när Lindström reflekterar över människan Sunesen, mänskliga förutsättningar under medeltiden samt ämnen som forntida kosmologi och historiesyn – då är han i sitt esse.

Som bok betraktad hade *Biskopen och korståget* mått bra av en redaktör med betydligt hårdare nypor. Den är full av upprepningar, ett flertal gånger ges information som om det vore den första, Richard Lejonhjärta kallas konsekvent för Henrik och dräkthistorikern Eva Andersson för Andreasson. En Margareta går på några omnämmanden från eventuell syster via nära släkting till säker syster och på samma sätt går Jon jarl från eventuell korstågsdeltagare till självklar sådan. Ett antal språkliga märkligheter och felaktigheter, som att kalla götaländska mynt för "götiska", hade lätt kunnat undvikas. Vidare kunde några av de mest spekulativa uttalandena med fördel rensats bort, såsom att Sunessönerna nog utnyttjade sina trälinnor sexuellt eller att Anders i Paris drack sig lullig och var nära att hamna i bråk flera gånger – ogrundade antaganden som dessutom motsägs av den övriga karaktäristik som ges.

Med detta sagt, så är detta sammantaget en intressant och infallsrik bok. Den biografiska delen och sättet på vilket allmän och specifik kunskap om Sunesen och hans tid kombineras ger stor behållning. Om Lindström hade koncentrerat sig på personen Anders Sunesen och på att gestalta kolonisationshistorien genom honom, och fått mer redaktionell hjälp, skulle detta ha kunnat bli en övertygande historisk biografi.